

Кандрат Крапіва

1896–1991

Байкам Кандрата Крапівы суджаны доўгі век не толькі таму, што пісьменнік падгледзеў сюжэты і характары для іх у жыцці, але і таму, што яны створаны на высокім мастацкім узроўні.

Р. Шкраба

ДЫПЛАМАННЫ БАРАН

Байка

Ў адным сяле (не важна — дзе)
Хадзіў Баран у чарадзе.
Разумных бараноў наогул жа нямнога,
А гэты дык дурней дурнога —
Не пазнае сваіх варот:
Відаць, што галава слабая.
А лоб дык вось наадварот —
Такога не страчаў ніколі лба я:
Калі няма разумніка другога,
Пабіцца каб удвух,
Дык ён разгоніцца ды ў сцену — бух!
У іншага дык выскачыў бы й дух,
А ён — нічога.
І вось за дурасць гэту
Яго вучоным раз празвалі нейк насмех,
А каб двара не перабег,
На шыю прывязалі мету.
— Вось, — кажуць, — і дыплом табе.
Што гэта за «дыплом», Баран — ні «мя», ні «бэ»,
Аднак жа перад Кошкаю пачаў ён ганарыцца:
— А што ж ты думала, сястрыца!
Хіба мне пахваліцца няма чым?

Дыплом я заслужыў, здаецца ж, галавою,
 І не раўнуйся ты са мною.
 — Аб гэтым лепей памаўчы, —
 Сказала яму Кошка. —
 Каб ты быў разумнейшы трошка
 Ды розумам раскінуць мог авечым,
 То ўбачыў бы, што ганарыцца нечым,
 Бо заслужыў ты свой дыплом
 Не галавой, а лбом.
 Другі баран — ні «бэ», ні «мя»,
 А любіць гучнае імя.

1. Праз якія мастацкія дэталі сатырык стварае вобраз галоўнага персанажа байкі?
2. Вызначце афарызмы, якімі карыстаецца аўтар пры абмалёўцы вобразаў.
3. Якую ролю ў творы адыгрывае апавядальная частка байкі?
4. З якім намерам у байку ўведзены маналог Барана? Чаму выказванні Кошкі такія сціслыя?
5. Сфармулюйце асноўную думку байкі «Дыпламаваны Баран».
6. Прачытайце байку па ролях, імкнучыся перадаць адметныя асаблівасці кожнага героя.
7. У чым праяўляецца злабадзённасць дадзенага твора?
8. Зрабіце кадрапланы да байкі.
9. Вывучыце на памяць байку «Дыпламаваны Баран».

Анатоль Зэкаў

Нарадзіўся ў 1955 годзе

...На сённяшні дзень Анатоль Зэкаў з'яўляецца адным з найбольш таленавітых паэтаў-гумарыстаў. Нечаканасцю думкі, навізнай тэм, іх сучаснай трактоўкай і вобразнасцю, змястоўнай і трапнай сатырай вызначаюцца байкі пісьменніка.

М. Чарняўскі

ПАЎЛІН І ПЕВЕНЬ

Сышліся неяк на двары
Паўлін і Певень,
Два сябры.
Узнялі веерам хвасты
Ды спрэчку ўсур'ёз,
Ў каго з іх лепшы хвост,
Распачалі.

Да хрыпаты
Крычалі мо паўдня,
А тлуму было колькі!
Сур'ёзная ішла грызня,
Ледзьве пазбеглі бойкі.

Калі ж разважыць строга:
Навошта гэты тарарам?
Вядома, грош цана хвастам.
Калі у галаве — нічога.

1. Вы, напэўна, чулі народныя выразы «*важны, як певень*», «*распусціў хвост, як паўлін*». Раствлумачце, што яны азначаюць. Каго мае на ўвазе аўтар пад вобразамі Пеўня і Паўліна?
2. Як праз паводзіны «сяброў» Пеўня і Паўліна выяўляюцца іх характары? Якія радкі сведчаць пра гэта?
3. На якія часткі дзеліцца байка? У чым іх адметнасць?

4. У якіх радках (у якой частцы) байкі выразна гучыць аўтарская пазіцыя?
5. Што, на вашу думку, галоўнае для персанажаў байкі: знешняя прыгажосць ці розум? Як вы ставіцеся да такой жыццёвай пазіцыі?
6. Разгледзьце ілюстрацыю да байкі. Наколькі цесна яна звязана з апавядальнай часткай твора?
7. Байка — адзін з самых старажытных жанраў. Чаму яна і сёння існуе? Чым яна цікавая сучаснаму чалавеку?
8. Падрыхтуйце вуснае сачыненне на маральна-этычную тэму, якое можна праілюстраваць байкай «Паўлін і Певень». Магчыма, гэта будзе разважанне, пачатак якога можа гучаць прыкладна так: «Двум сябрам бацькі купілі новыя смартфоны...», «Сяброўкі разам святкуюць дні нараджэння. З гэтай нагоды яны атрымалі ў падарунак прыгожыя рэчы...», «Мінулым летам тры мае аднакласнікі адпачывалі на моры. Адразу пасля канікулаў пачалося “абмеркаванне”, хто з іх адпачыў лепш...» і г. д. Тэму для сачынення вы можаце прыдумаць і самастойна.

БАЙКА

Байка — кароткае, часцей за ўсё вершаванае апавяданне, якое мае павучальны або выкрывальны характар.

Сюжэт байкі алегарычны: у ёй расказваецца пра звычкі і паводзіны жывёл, а насамрэч высмейваецца загану людзей. Творы гэтага жанру заўсёды маюць пераносны, іншасказальны сэнс.

Персанажы (пераважна жывёлы, птушкі, расліны) прыйшлі ў байку з жыцця і захавалі рысы, якімі надзялілі іх фантазія, назіральнасць народа.

Байка складаецца з дзвюх частак: апавядання (сюжэта) і вываду (маралі). Мараль звычайна даецца ў канцы твора.

Байка — жанр сатырычны. Ёй уласцівы выкрывальны смех, дасціпнае адлюстраванне адмоўных грамадскіх з’яў. Для стварэння сатырычнага эфекту актыўна выкарыстоўваецца *гіпербала* (перавелічэнне), *іронія* (затоеная, прыхаваная насмешка) і нават *сарказм* (злая насмешка).

У байцы, акрамя сюжэта і вершаванай формы, уласцівых ліра-эпічным творах, найчасцей прысутнічаюць актыўнае, напружанае дзеянне і дыялог. Таму гавораць, што байка — гэта жанр, які спалучае ў сабе рысы эпасу, лірыкі і драмы. Пішуцца гэтыя творы, як правіла, вольным ямба¹.

 Абгрунтуйце меркаванне, што байка — гэта жанр, які ўтрымлівае рысы розных літаратурных родаў (эпасу, лірыкі і драмы).

Алегорыя (ад грэч. слоў *іншы* і *гавару*) — іншасказанне, выяўленне якой-небудзь абстрактнай думкі, ідэі праз канкрэтны вобраз.

Іншасказанне выкарыстоўваецца для таго, каб у нагляднай форме данесці да чытача нейкую думку. Такі мастацкі прыём робіць твор больш цікавым і займальным.

Алегарычным характарам вызначаюцца многія народныя казкі і прыказкі. Устойліва замацаваны іншасказальны сэнс у вуснай народнай творчасці маюць вобразы раслін і жывёл: ліса ўвасабляе хітрасць, свіння — неахайнасць, пчала — працавітасць, жыта — жыццё і г. д. Абстрактнае паняцце перадаецца праз канкрэтны вобраз.

Выкарыстанне алегорыі — абавязковая ўласцівасць байкі.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ ДА РАЗДЗЕЛА

1. Якія рысы, уласцівыя эпасу і лірыцы, аб'ядноўваюць у сабе паэма і балада? Чым адрозніваюцца гэтыя жанры паміж сабой?
2. Раскажыце пра жанравыя асаблівасці паэмы Янкі Купалы «Магіла льва» (сюжэт, вобразы-персанажы, аўтарскія перажыванні і пачуцці, адлюстраваныя ў творы).
3. На прыкладзе балады Аркадзя Куляшова «Маці» раскажыце, што ўласціва гэтаму літаратурнаму жанру.
4. Напішыце водгук на адну з баек.

5. Выканайце тэст да раздзела «Ліра-эпічныя жанры».

¹ *Вольны ямб* — канструкцыя верша, якая характарызуецца чаргаваннем доўгіх і кароткіх радкоў з вольным рыфмаваннем.